

Post-Endüstriyel Toplumlarda Dördüncü Yaş ve Refah İlişkisi

Relationship Between Fourth Age and Welfare in Post-Industrial Societies

Doğa Başar Sarıipek

Kocaeli Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Kocaeli University

Faculty of Economics and Administrative Sciences

Labour Economics and Industrial Relations Department

sariipek@kocaeli.edu.tr

Merve Çalhan

Kocaeli Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kocaeli University

Social Sciences Institute

mervecalhan@yahoo.com

Temmuz 2016, Cilt 7, Sayı 2, Sayfa: 78-90

July 2016, Volume 7, Number 2, Page: 78-90

P-ISSN: 2146-0000

E-ISSN: 2146-7854

İMTİYAZ SAHİBİ / OWNER OF THE JOURNAL
İsmail AKBIYIK
(ÇASGEM Adına / On Behalf of the ÇASGEM)

EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF
Doç. Dr. Erdem CAM

İNGİLİZCE EDİTÖRÜ
Bekir SERT

TARANDIĞIMIZ İNDEKSLER / INDEXES
ECONLIT - USA
CABELL'S DIRECTORIES - USA
ASOS İNDEKS - TR
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL - PL
KWS NET LABOUR JOURNALS INDEX - USA

YAYIN TÜRÜ / TYPE of PUBLICATION
PERIODICAL - ULUSLARARASI SÜRELİ YAYIN
YAYIN ARALIĞI / FREQUENCY of PUBLICATION
6 AYLIK - TWICE A YEAR
DİLİ / LANGUAGE
TÜRKÇE ve İNGİLİZCE - *TURKISH and ENGLISH*

PRINT ISSN
2146 - 0000
E - ISSN
2146 - 7854

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Dr. Serhat AYRIM - ÇSGB
Dr. Siddık TOPALOĞLU - ÇSGB
Dr. Havva Nurdan Rana GÜVEN - ÇSGB
Nurcan ÖNDER - ÇSGB
Doç. Dr. Erdem CAM - ÇASGEM

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Yener ALTUNBAŞ Bangor University - UK
Prof. Dr. Mehmet DEMİRBAĞ University of Essex - UK
Prof. Dr. Shahrokh Waleck DALPOUR University of Maine - USA
Prof. Dr. Tayo FASHOYIN Cornell University - USA
Prof. Dr. Paul Leonard GALLINA Université Bishop's University - CA
Prof. Dr. Douglas L. KRUSE Rutgers, The State University of New Jersey - USA
Prof. Dr. Özey MEHMET University of Carleton - CA
Prof. Dr. Theo NICHOLS University of Cardiff - UK
Prof. Dr. Mustafa ÖZBİLGİN Brunel University - UK
Prof. Dr. Yıldırım YILDIRIM The University of New York - USA
Doç. Dr. Kevin FARNSWORTH University of York - UK
Doç. Dr. Alper KARA University of Loughborough - UK
Dr. Sürhan ÇAM University of Cardiff - UK

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR *Türkiye Bilimler Akademisi*
Prof. Dr. Yusuf ALPER *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Cihangir AKIN *Yalova Üniversitesi*
Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ *Kırklareli Üniversitesi*
Prof. Dr. Mehmet BARCA *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*
Prof. Dr. Eyüp BEDİR *Gazi Üniversitesi*
Prof. Dr. Vedat BİLGİN *TBMM*
Prof. Dr. Toker DERELİ *Işık Üniversitesi*
Prof. Dr. E. Murat ENGİN *Galatasaray Üniversitesi*
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Prof. Dr. Halis Yunus ERSÖZ *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL *Bahçeşehir Üniversitesi*
Prof. Dr. Aşkın KESER *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Tamer KOÇEL *İstanbul Kültür Üniversitesi*
Prof. Dr. Metin KUTAL *Gedik Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet MAKAL *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Sedat MURAT *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU *Çankaya Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet SELAMOĞLU *Kocaeli Üniversitesi*
Prof. Dr. Haluk Hadi SÜMER *Selçuk Üniversitesi*
Prof. Dr. İnsan TUNALI *Koç Üniversitesi*
Prof. Dr. Cavide Bedia UYARGİL *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Recep VARÇIN *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Erineç YELDAN *İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi*
Prof. Dr. Engin YILDIRIM *Anayasa Mahkemesi*

**Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazar(lar)ına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.**

*All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited.*

Post-Endüstriyel Toplumlarda Dördüncü Yaş ve Refah İlişkisi

Relationship Between Fourth Age and Welfare in Post-Industrial Societies

Doğa Başar Sarıipek¹

Merve Çalhan²

Öz

Post-endüstriyel toplumlar sağlık hizmetlerinde ve refah düzeyinde sağlanan iyileşmelere bağlı olarak, yaşlı nüfusunun nispeten daha yüksek olduğu toplumlardır. Ancak yaşlılık yaşam diliminin bütünsel bir bölümünü oluşturamamakta, birbirinden farklı talep ve ihtiyaçların bulunduğu alt dönemlere ayrılmaktadır. “Üçüncü yaş” ve “dördüncü yaş” sınıflandırması bu ayrımın bir sonucudur. Bu çerçevede, üçüncü yaş sunduğu imkânlarla bir fırsat dönemi olarak nitelendirilirken, dördüncü yaş ise içerdiği sorun ve tehditler nedeniyle bir tehlike dönemi olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla, yaşlanma olgusunun bireysel ve toplumsal refah düzeyine etkilerini incelerken tüm bir yaşlılık dönemini kapsayan tek bir olumlu ya da olumsuz çıkarım yapmak hem kolay değildir hem de isabetli olmayacaktır. Bu noktada devlete ve sosyal politika kurumlarına düşen görev, dördüncü yaş grubundaki yaşlıların aktif, üretken ve kendi kendine yeterli bir yaşam sürmesine olanak sağlayacak tedbirleri alması ve gerekli kurumsal altyapıyı oluşturmaktır. Bu nedenle, bu çalışmanın amacı bireylerin insana yaraşır bir yaşam sürdürmede en zorlandığı dönemlerden biri olan dördüncü yaş dönemine dikkat çekmek ve refah düzeyinin korunması ve yükseltilmesi konusunda devlete düşen görevlerin altını çizmektir.

Anahtar Sözcükler: Üçüncü Yaş, dördüncü yaş, yaşlanma, refah, sosyal koruma

Abstract

The share of elderly people in total population in post-industrial societies is relatively higher due to the improvements in health services and level of welfare. However, the notion of old age does not form an entire part of a life course; rather, it is divided into sub-periods where different demands and needs are the case. Both approaches of “third age” and “fourth age” are the results of this division. In this sense, while third age is described as an opportunity period thanks to the advantages it provides, fourth age is called a threat period owing to the problems and challenges it includes. Therefore, it is neither easy, nor possible to make a positive or negative inference covering the entire period of old age about the impacts of the notion of old age to the individual and social level of welfare. In a clearer sense, while third age is a sub-period of old age which has the potential of improving the level of welfare thanks to the opportunities of self-fulfilment and varying social interaction bonds, fourth age is the period that is perceived negatively by the individual and society and includes a high possibility of decline in the level of objective and subjective welfare. Therefore, the role of the state and social policy institutions at this point is to take the required measures to provide the fourth age group with decent, creative and self-sufficient lives as well as establishing the appropriate substructure. In the light of these explanations, the aim of this study is to highlight the importance of the fourth age, which is one of the hardest times to enjoy a decent life, as well as the responsibilities of the state in order to protect and improve the level of welfare during this period.

Keywords: Third Age, fourth age, ageing, welfare, social protection

¹ Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, sariipek@kocaeli.edu.tr

² Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika, mervecalhan@yahoo.com

Giriş

Yaşlılık kavramı çağdaş düşünce tarzı tarafından inşa edilen, sabit ve kronolojik olarak hayatın belirli bir dönemini konu alan bir kavramdır. Toplumsal yapının hızlı devinimi yaşlılık kavramını dönüştürmüş ve yeniden şekillendirmiştir. Post-endüstriyel toplumlarda yaşanan ekonomik dönüşümler, yaşamsal beklentilerin ve kaygıların değişmesi, beklenen yaşam süresinin uzaması ve yaşam biçimlerinin yeniden kültürel inşası günümüz çağdaş toplumlarında yaşlılık kavramının bütünsel yapısında bir takım değişikliklere yol açmıştır.

Yaşlılık olgusunu anlamlandırmak için özel olarak tasarlanmış bir aracın olmaması, yaşlılıkla ilgili olan ve çeşitli güçlükler, dezavantajlara ve yetersizliklere vurgu yapan “kültüre yabancılaşma”, “uyumsuzluk”, “çözülme”, “görünmezlik”, “rol sahibi olamama”, “rol çıkışı”, gibi özünde olumsuz anlam ihtiva eden çeşitli kavramların kullanılmasına sebep olmuştur. Bir başka sıkıntı da yaşlılık döneminin tamamını kapsayacak yorum ve çıkarımların yapılmasının mümkün olmayışıdır. Bunun en önemli nedeni, yaşlılığın her evresinde birbirinden farklı sorun ve ihtiyaçların ön plana çıkıyor olması ve bunların bireysel niteliklere ve toplumsal algılamaya farklılıklarına göre değişiklik göstermesidir.

Çalışmanın birinci bölümünde de görüleceği üzere, önceleri sadece kronolojik olarak ifade edilen ve yaşamın ileri bir safhası olarak görülen yaşlılık kavramı, XX. yüzyılın ikinci yarısında sosyal bir kategori olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun nedeni, bu tarihten önce dünyanın birçok bölgesinde emekli insanların oranının ve sayısının düşük kalması ve dolayısıyla yarattıkları ekonomik ve sosyal etkilerin günümüzle kıyaslandığında oldukça minimal seviyede olmasıdır. Aynı zamanda, bu ilk dönemlerde yaşlılık kavramı fiziksel yetersizlikten çok, belirli bir kronolojik yaşın fonksiyonu olarak belirtilmiş ve emekli olmaya uygunluk olarak gösterilmiştir.

Hâlbuki daha sonraki dönemlerde yaşlılık dönemlerinde aktif bir yaşam sürdürmenin faydalarına yapılan vurgular artmış ve özellikle de daha önce sahip olunan toplumsal rollerin ve meşguliyetlerin yerine, yaşına uygun yeni rollerin üstlenilmesi gerektiğini savunan aktif yaşlanma, başarılı yaşlanma, kendine yeterli yaşlanma, etkin yaşlanma gibi teoriler XX. yüzyıl yaşlılık çalışmaları alanına önemli katkılar yapmıştır.

Yaşlılık kavramının kronolojik olarak belirlenmiş emeklilik dönemi için yeniden kurgulanması ile ilgili bu dönüşümler, Amerika ve Avrupa başta olmak üzere, post-endüstriyel toplumlarda çok daha belirgindir. Ancak bu dönüşümlerin yönü her zaman olumlu ve ilerici olmamıştır. Nitekim salt ve sığ bir sosyal güvenlik, sosyal sigorta sistemi ve refah devleti politikaları bakış açısıyla emekli kitleleri zaman zaman toplumdaki yeni aylak sınıf olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, 1980’lerden itibaren yaşlı gruplar arasında eşitsizliklerin hakim olduğu bir yapı da oluşmaya başlamıştır. Birçok toplumda, kalkınma sürecinin bir sonucu olarak, birbirlerini takip eden yaşlı grupları emekliliğe bir önceki grubun kaynaklarından daha fazlasına sahip olarak adım atmışlardır. Böylece emekliliğin görünüşü, birçok toplumda birey açısından bir rahatlama ve nispeten daha yüksek bir refah düzeyi anlamına gelirken, toplum açısından sorumluluğun bulunmadığı ve kamu fonlarıyla finanse edilen bir yaş dönemi anlamına gelmiştir. Sonuç olarak, yaşlanmanın mevcut kültürleri, yaşlılığın emeklilikle yer değiştirmesine şahit olmuşlardır. Emekliliğin kültürel bir alana dönüşmesi ise, üçüncü ve dördüncü yaş kavramının yaşlılığa atfedilen statülerden ayrıştırılmasıyla gerçekleşmiştir.

Bireylerin geç yaşam dönemlerine geçmesiyle birlikte yaşam seyirlerinde meydana gelen bireysel ve toplumsal değişiklikleri tartışmayı hedefleyen bu çalışmada, öncelikle geç yaşam döneminin iki kilit kavramı olan üçüncü ve dördüncü yaş kavramları açıklanacaktır. Bu iki kavram aralarındaki fark ve benzerliklerle birlikte ortaya konulduktan sonra, post-endüstriyel toplum yapısına geçişin yaşlılık üzerindeki etkileri değerlendirilecek ve son olarak, yaşlılığa döneminde bireysel ve toplumsal refah alanında meydana gelen değişiklikler genel bir sosyal politika bakış açısıyla değerlendirilecektir.

1. Üçüncü Yaş Kavramı ve Dördüncü Yaştan Farkı

İnsan yaşamında üçüncü yaşla dördüncü yaş arasında bir ayırım yapılması gerektiği iddiası ilk olarak 1980'li yıllarda demografi, biodemografi, gerontoloji ve sosyoloji alanlarındaki araştırmacıların, Batı toplumlarında ortalama yaşam beklentisinin yükseldiğini ve 60 yaş üzerindeki nüfus miktarının sayısal olarak hızlı bir şekilde artmakta olduğunu fark etmesiyle ortaya atılmıştır (Pifer ve Bronte, 1986; Smith, 2000: 3). Yaşlı nüfus içindeki alt grupların tanımlanması, esas olarak yaşlı nüfusun toplumsal katılım, ölüm oranı, sosyal hizmet ihtiyacı gibi açılardan son derece heterojen özellikler gösterdiğini ve bu taleplerin her yaşlı için farklılaştığını ortaya koyma çabasıdır.

Bu kapsamda, yaşlı nüfus içinde “üçüncü yaş” ve “dördüncü yaş” şeklinde bir ayırma gitmek, yaşlanmakta olan bir nüfusa ilişkin gelecek senaryoları yapabilmek için faydalı olacaktır. Genel olarak bakıldığında, üçüncü ve dördüncü yaş olgularının iki şekilde tanımlanmakta olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki nüfus temelli, ikincisi ise birey temelli tanımlamadır. Her iki tanımlama da kavramlar arasındaki farkın özünü kavramada ve yaşlılığın farklı dönemlerinin süreksizliğini ve niteliksel farklılığını vurgulamak için yapılacak değerlendirme ve yorumları yönlendirmede son derece faydalı ve gereklidir.

Nüfus temelli tanımlamaya göre, üçüncü ve dördüncü yaş arasındaki geçiş, aynı dönemde ya da yılda doğmuş olanların en az %50'sinin hayatta olmadığı yaşta başlamaktadır. Böyle bir kıstas, bu yaşın ilerisinde olan yetişkinlerin, gerçek anlamda yaşlanma sürecinde olma ihtimalini yükseltmektedir. Bu tanıma göre, gelişmiş ülkelerde üçüncü yaştan dördüncü yaşa geçiş 75-80 yaşlarında başlamaktadır (Olshansky, Carnes ve Désesquelles, 2001: 1491; Vaupel vd., 1998: 857; Kannisto, 1996). Gelişmekte olan ülkelerde ise bu sınır çok daha düşük bir yaşa denk gelmekte; doğurganlık hızı ile ortalama yaşam süresine bağlı olarak 55-70 gibi çok daha geniş bir aralık içinde farklılaşmaktadır.

Birey temelli tanımda ise asıl amacın nüfusun ortalama yaşam süresi yerine, bireyin maksimum yaşam süresini tahmin etmek olduğu görülmektedir. Günümüz koşullarında ve uzun bir yaşam sürmeyi engelleyen belli hastalıkların analize dahil edilmemesiyle, bir bireyin en fazla 80-120 yıl arasında yaşaması beklenebilir. Buna göre, bireylerin dördüncü yaşa geçişi kimileri için örneğin 60'lı yaşlarda başlarken, kimileri içinse 90'lı yaşlarda başlamaktadır (Finch, 1996: 494; Manton, 2001: 307).

Üçüncü ve dördüncü yaş ayırımı aslında daha önceleri başka terimlerle yapılmış olan açıklamalara yönelik yeni bir kavramsal katkı olarak değerlendirilebilir. Nitekim yaşam süresi boyunca tek bir yaşlılık dönemi olmadığı, tam tersine yaşlılığın birbirinden farklı alt dönemlere ayrılması gerektiği iddiası, daha önce örneğin Neugarten (1974) tarafından “genç yaşlılar” ve “yaşlı yaşlılar” şeklindeki bir ayırımla ileri sürülmüştür. Ancak bu konudaki en dikkat çekici iddialar Peter Laslett'e (1991) aittir. Laslett, yaşamın birden çok yaşlılık dönemine ayrılacağı iddiasının ilk sahibi olarak kabul edilmektedir. Laslett'in iddiasının

temeli aslında üçüncü yaş döneminin benzersizliğinin ve orijinalliğinin altını çizmeye dayanmaktadır.

Ancak, hangi yaşının hangi alt gruba dâhil olduğunun kesin olarak belirlenmesi, cevabı hala net olmayan bir sorudur. Bu konuda kesin saptamalardan çok, yaygın yaklaşımlardan bahsetmek daha isabetli olacaktır. Bu kapsamda, örneğin bireylerin aktif ve üretken işgücünden ayrılıp, emekli oldukları yaş genellikle üçüncü yaş döneminin başlangıcı olarak kabul edilirken, (Smith, 2000: 4; Yaşlılık Rehberi, 2016) yaşa bağlı fiziksel, duygusal ve bilişsel kısıtların ve zorlanmaların başladığı dönem ise üçüncü yaş döneminin sonu ve dördüncü yaş döneminin başlangıcı olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla üçüncü yaş günümüzde yaklaşık olarak 65 – 80 (veya 85) yaş aralığına denk gelmektedir (Barnes 2011: 1).

Üçüncü yaş kavramı ilk defa 1970'li yıllarda Fransa'da ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerde, sağlık koşullarının iyileşmesi ile birlikte insan ömrü uzamış; bunun sonucunda 65 ve daha yukarı yaştakilerin toplumdaki oranı yükselmiştir. Yine sağlık hizmetlerindeki gelişmeler nedeniyle, bu yaş kesiminde çeşitli hastalıkların oranı azalmış; daha etkin, dinamik canlı bir yaşlı nüfus oluşmuştur. Yaşlarının ilerlemesiyle birlikte emekli olmaları nedeniyle bireylerin boş zamanları da artmıştır (Yaşlılık Rehberi, 2016).

Üçüncü yaş, sağlıklı yaşam beklentisinin oldukça fazla olduğu ve geç yaşamın pozitif beklentilerinin emekliler arasında yaşam standartlarını yükselttiği düşünülen bir kavramdır (Laslett, 1989). Laslett'in tartışmaya temel katkısı, formel istihdam dönemi ve kaçınılmaz ailevi sorumluluklar tamamlandıktan sonra, geç yaşamın yeni koşullarının kişisel ilgi alanları ve kendini gerçekleştirme konuları etrafında yeniden şekillendirilebileceği yönündedir. Bu çerçevede, yaşlanmaya ilişkin "olağan ve başarılı yaşlanma" (Rowe ve Kahn 1987) ve "üretken yaşlanma" (Weiss ve Bass 2002: 5) gibi yeni kavram ve nitelermeler ortaya atılmıştır.

Kısacası, üçüncü yaş kavramı, yaşlılık döneminin üretkenliğine vurgu yapmakta ve söz konusu dönem içinde bulunan yaşlı bireyleri yaşamlarının aktif özneleri olarak konumlandırmaktadır. Üçüncü yaş kavramının şekillenmesinde tüketim kalıplarının ve kültürünün yeni bir kültürel alan olarak ortaya çıkmasının büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bu dönüşümler seçim ve özgürlüğe yapılan jenerasyonel vurgunun beklentileri dönüştürdüğü iddiasına dayanmaktadır. Bu yüzden tartışılan üçüncü yaş kavramı yaşamın belirli bir dönemini ya da varlıklı yaşlı bireyleri temsil etmekten çok, kültürel bir alan olarak ifade edilmektedir. Üçüncü yaş kültürünün önemli bir kısmı yaşlılık kavramının geç yaşam aşamalarından aktif olarak dışlanmasıdır (Higgs ve Gilleard, 2014: 12). Sonuç olarak, yaşlanmanın güncel kültürleri emeklilik kavramının yaşlılıkla değiştirilmesine şahit olmaktadır ve yaşlanmanın kültürel bir alana dönüşmesi üçüncü yaşın pratiklerinin ve söylemlerinin yaşlı olmaya yapılan atıftan ayrı tutulmasından etkilenmektedir.

2. Post-Endüstriyel Toplumlarda Dördüncü Yaş ve Bireysel Yaşam Alanına Yansımaları

İnsan hayatı boyunca yaş gruplarının sınıflandırılması, endüstrileşme dönemlerinin başlangıcındaki toplumlarda istihdam durumlarına göre yapılmıştır. Endüstrileşme ve kentleşmeyle birlikte sosyal yapı ve çalışma hayatındaki değişimlerin getirdiği ve sosyal yapının bütünlüğüne zarar veren sorunlarla mücadele edebilmek için, hükümetlerin yeni sosyal politika tedbirleri belirlemeleri gerekmiştir. Bu yüzden de bahsi geçen bu ilk dönemde, sosyal politika daha çok çocuk işçiliği, eğitim, işsizlik, sosyal güvenlik gibi konulara odaklanmıştır. Sanayi Devrimiyle birlikte kırsal ekonomiden kentsel ekonomiye

geçiş, yaşlı endüstri işçilerinin işsizlik problemiyle karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu da hükümetleri, yaşlı aylıkları ile ilgili reform yapmaya yöneltmiştir. İlk emeklilik maaşı uygulaması Bismarck Almanyasında 1889 yılında uygulanmış ve ilerleyen yıllarda Yeni Zelanda, Avusturalya ve Britanya gibi dönemine göre nispeten gelişmiş bir endüstri altyapısına sahip ülkeler de tanımlı bir kronolojik yaş aralığına göre yaşlı aylıkları ile ilgili uygulama yapmaya başlamışlardır (Higgs ve Gilleard, 2014: 11).

Ancak, gelişme yolunda post-endüstriyel safhaya geçiş yapmış olan toplumlarda, yaşam seyrinin aşamaları çok geçmeden dramatik bir değişime uğramaya başlamıştır. Daha doğrudan ifade edilecek olursa, hızla kalkınmakta olan toplumlarda ortalama yaşam süresi de artmaya başlamıştır. Bunun sonucunda, işlevselliğin sürdürülebilmesinde temel olan psikolojik, sosyal, maddi ve bilgi kaynaklarına erişim gibi talep ve ihtiyaçlarda yaşlanmaya bağlı olarak bir artış yaşanmıştır. Bu talep ve ihtiyaçlar aslında başarılı yaşlanmanın sağlanmasının da temelini oluşturmaktadır (Barnes, 2011(a): 1).

Bu nedenle, sosyal politikada emeklilik döneminde sosyal izolasyonla karşı karşıya kalan bireylerle ilgili belirlenmesi gereken sosyal politika tedbirleri daha sık tartışılmaya başlamış ve yoksulluk gibi en önemli sosyal politika meseleleri arasında kendine yer bulmuştur (Victor, Scambler, Bond ve Bowling, 2000). Hatta modern toplumda yaşayan emeklinin “rolsüz rolü” 1950’li yıllarda ortaya çıkan ve popülerlik kazanan bir kavram haline gelmiştir (Burgess, 1960). Daha sonraları yaşlanma olgusuyla ilgili sosyal izolasyon ve sosyal bütünleşmeye vurgu yapan “kopuş teorisi”, “aktivite teorisi”, “başarılı yaşlanma” ile ilgili çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Estes, Biggs ve Phillipson, 2003; Fennell, Phillipson ve Evers, 1988).

Bu süreçte, bir süreden beri modern yaşlanma olgusunun kilit kavramlarından biri olarak gündeme gelmiş olan üçüncü yaş, gerçek yaşlılığı marjinalize ederek kültürel alana daha fazla önem verdiği için hem bazı noktalarda yetersiz kalmaya başlamış hem de bazı yazarlar tarafından şüpheyle karşılanmıştır (Higgs ve Gilleard, 2014: 13). Bu yüzden 80’li yaşlarını tamamlamış bireylerin çöküşlerini ve düşkünlüklerini simgeleyen dördüncü yaş kavramı ortaya atılmıştır. Dördüncü yaş olarak adlandırılan bu en yaşlı grup 75 (kimi yazarlara göre 80 ya da 85) yaşın üzerindeki bireyleri kapsamaktadır.

Gerçekten de dördüncü yaşın başlangıcı konusunda bir kesinlik bulunmamakla birlikte, bazı nüfus bilimciler, 85 yaşını “en yaşlı yaşlılar”, yani dördüncü yaş grubuna giriş sınırı olarak belirlemiştir (Suzman, Willis ve Manton, 1992). Çünkü 85 ve üzeri nüfus kitlesi, kendine has belli özellikler taşıması nedeniyle diğer yaşlı gruplarından ayrılmaktadır. Örneğin, bu yaş grubu üyeleri birçok hastalıkla aynı anda mücadele etmekte, bakım ve tedavi kurumlarına nispeten daha sık başvurmaktadır. Bu nedenle de ayrı bir grup olarak ele alınmayı hak etmektedir.

Ancak, dördüncü yaşın toplumsal rolünün teorik temelleri oluşturulurken, belirli bir yaş grubunu ya da yaşamın bir bölümünü temsil eden bir kavram olmaktan çok, “sosyal bir kavram” olarak ele alma eğilimi daha yaygındır. Dördüncü yaş kavramı, oldukça yaşlı olma hali üzerinden ilerleyerek, yaşlanma olgusu ile ilişkili yetersizliklerin ve bağımlılıkların bireylerin durumunu ve yaşam seyrini kötüleştirdiğini ifade etmektedir. Üçüncü yaşın aksine, dördüncü yaş sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmayla ilgili olan muhtemel başarılar üzerinden tasavvur edilememekte, fakat kaçınılmaz ve gerekli bir son olarak ifade edilmektedir (Higgs ve Gilleard, 2014: 13). Yani kısacası, dördüncü yaş sadece belirli bir

yaşam aralığını temsil eden belirli bir dönem olarak değil, fakat bir “uyumsuzluk durumu” olarak düşünülebilir.

Bu nedenle, dördüncü yaş çoğu zaman yaşam kalitesinde bir gerileme anlamına da gelmektedir. Baltès ve Smith’in Berlin Yaşlılık Araştırması’nda, üçüncü yaşın içinde olan bireylerin duygusal zekâlarında, bilişsel yeteneklerinde ve fiziksel fonksiyonlarında çeşitli iyileşmeler olduğu tespit edilmişken, dördüncü yaş grubu olan 80-85 üstü bireylerde daha az pozitif bir tabloyla karşılaşmıştır (Baltès ve Smith, 2003: 130). Bilişsel kapasitede gerileme, öğrenme güçlüğü’nün ortaya çıkması, fonksiyonel yapılabirliklerin azalması ve demansın artarak yayılması dördüncü yaşın insani uyumluluğun sınırları olarak ifade edilmesine yol açmıştır (Stathi ve Simey, 2007: 272).

Öte yandan, insani gelişme dördüncü yaşta optimal bir şekilde işlemeye uygun değildir. Bu durum, “insan varlığının tamamlanmamış inşası” olarak da ifade edilmektedir (Shmotkin, vd., 2013: 719). Bireylerin bilgi, beceri ve stratejiler gibi psikososyal kaynakları dördüncü yaş grubunda etkinliğini kaybetmektedir. Bu yüzden de dördüncü yaş grubunda yer alan bireyler için, psikolojik kapasitelerini sonuna kadar kullandıkları iddiası gündeme getirilmektedir. Psikososyal gelişim üzerine olumsuz etkileri olan bu yaş döneminin, aynı zamanda bireylerin iyi olma ve refah hali üzerinde olumsuz etkileri de bulunmaktadır.

Bu nedenle, dördüncü yaş yaygın bir şekilde biyolojik ve işlevsel bir düşüşün yaşandığı yıllar olarak ifade edilmektedir. Ayrıca, uzun bir zaman dilimini kapsayan birçok çalışmanın dördüncü yaşın herkeste farklı zamanlarda ve farklı şekillerde ortaya çıktığını ortaya koymasına rağmen, çoğu yaşlı birey patolojik olmayan bilişsel bozulma veya “yaşla ilişkili bilişsel gerileme” sorunlarını mutlaka yaşamaktadır (Mahncke vd., 2006). Çünkü uzun bir yaşam süresi, yapısal ve psikolojik dayanıklılığa işaret ettiği gibi, aynı zamanda ölümün ve yıpranmanın muhtemel tehlikelerine de işaret etmektedir. Nitekim kişisel gelişim, dördüncü yaşta optimal olarak işlemek üzere programlanmamıştır. Bunun nedeni, kültürel bir bağlam içinde elde edilen bilgi, beceri, yetenek ve mücadele stratejilerinin bireylerin biyolojik eksikliklerinden dolayı bu ileri yaş döneminde işlevini yitirmesidir.

Günümüze bakıldığında, post-endüstriyel Batı toplumlarında 85 yaşındaki bireylerin ortalama yaşam beklentisinin ötesinde uzun bir yaşam sürmekte olduğu ve hemen hemen tipik ölüm yaşına ulaştıkları kabul edilmektedir. Nitekim bu toplumlarda, erkekler için ortalama yaşam süresi 72-77 aralığında, kadınlar içinse 78-83 aralığında değişmektedir (Smith, 2000:4). Dolayısıyla 85 yaş, ortalama yaşam beklentisi için nihai zirve olarak gösterilmektedir.

Ancak her şeye rağmen, 85 yaşın üçüncü yaşın bitip, dördüncü yaşın başlangıcı olduğuna ilişkin sabit ya da değişir bir kıstas olup olmadığı konusu halen tartışılmaktadır. Bu sorunun cevabı, kısmen de olsa dördüncü yaşın kendine has olan ve yukarıda açıklanan demografik özelliklerle mi, yoksa biyolojik ya da yaşam kalitesi özellikleriyle mi tanımlandığına göre değişecektir. Eğer biyolojik açıdan ve yaşam kalitesine göre bir tanımlama yapılmışsa, üçüncü yaş olumlu özellikler taşıyacak, ancak dördüncü yaş işlev bozuklukları ve ölüm dönemi olarak anılacaktır. Bu doğrultuda, örneğin Neugarten (1974) “genç yaşlı” olarak da adlandırılan üçüncü yaş yaşlılarını, sağlık durumları nispeten daha düzgün ve toplumsal katılımları da daha başarılı olan emekliler” olarak tarif etmektedir. En yaşlı yaşlılar olarak adlandırılan dördüncü yaş ise yaşlılığa ilişkin bugüne kadar yapılmış tüm olumsuz çağrışımların ve özelliklerin yaşandığı dönem olarak belirtilmektedir. Üçüncü ve dördüncü yaş arasındaki ayrımın çok daha somut ve net bir hale gelmesine en büyük katkıyı yapan kişi olan Laslett (1989) de benzer şekilde, üçüncü yaş, kişisel başarı ve kendini

gerçekleştirme dönemi olarak, dördüncü yaşı ise son bağımlılık, düşkünlük ve ölüm dönemi olarak tanımlamaktadır.

Bu ayrımlar, günümüz toplumlarında yaşamın son evrelerindeki değişimleri anlamlandırmak açısından yardımcı olsalar da kronolojik veya demografik açılardan bakıldığında bazı kısıtlara da sahiptir. Nitekim tıpkı beşeri evrim sürecindeki ve bilimdeki diğer fenomenler gibi, üçüncü ve dördüncü yaş fikirlerinin kendileri sürekli bir değişim geçirmektedir. Son derece dinamik ve hareketli olan bu olgular, evrilmeye ve zamandan zamana ve mekandan mekana farklılaşmaya son derece meyillidir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki yaşlanan nüfus farklılıkları, bu tarihsel-kültürel durumu ortaya koymakta ve günümüzde gelişmekte olan ülkelerde yaşlanma gelişmiş ülkelerden daha önce başlamakta ve sona ermektedir (Baltes ve Smith, 2003: 3).

Sonuç olarak, modern toplumlarda bireylerin yaşam süreleri uzadıkça, geç yaşamın üçüncü yaş ve dördüncü yaş olarak tanımlanması yaygınlaşmaya başlamıştır. Üçüncü yaşla ilgili pek çok tartışma olmakla beraber, dördüncü yaş henüz yeterli tartışma alanı bulamamıştır. Dördüncü yaş döneminde çeşitli dezavantajlara sahip olma durumu, fiziksel olarak güçsüz olma halini toplum içinde marjinal kalma ve bireysel kırılğanlıklar olarak değiştirmiştir. Her ne kadar, sosyal bilimlerdeki güncel değerlendirmelerin geneli bu dezavantajlı durumu sağlık ve sosyal bakım penceresinden yorumlasa da hala belirsizliklerin ve çelişkilerin bulunduğu muğlak bir alan olarak görülmektedir.

3. Dördüncü Yaşın Refaha ve Yaşam Kalitesine Etkisi; Başarılı ve Üretken Yaşlanma

Savaş sonrası refah devletlerinde yaşlanma ile ilgili politikalar esas olarak sosyal güvenlik ve gelir devamlılığı üzerinden ilerlemiştir. Bunun dördüncü yaş özelindeki yansımaları ise daha çok zorunlu ev içi bakım konusu üzerine odaklanmıştır. Dolayısıyla, “bakım altına girmek” dördüncü yaşa ilişkin merkezi toplumsal algının temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başlarında bir bakım evine girmek çalışan yoksulların en büyük korkularından ve toplumsal ayıp noktalarından birisi olurken, günümüzde uzun dönemli bir bakım hizmeti almak sosyoekonomik statüden çok aciliyetlere ve bireysel yetersizliklere bağlı, daha normal atfedilen bir durum haline gelmiştir (Lakdawalla ve Philipson, 1999; Luppá vd., 2010).

Bunun nedeni, dördüncü yaşın bireysel boyutunda geleceğe ilişkin güçsüzlüklerden, mücadelelerden ve zorluklardan yoksulluk ve muhtaçlık riskine göre daha fazla endişe duyulabilmesidir. Bakım hizmetleri alma üzerinden ilerleyen bu bağımlılık durumu, dördüncü yaşın düşünsel arka planında bulunmaktadır. Savaş sonrası yaşanan Altın Çağ ve refah devleti döneminden sonra, ülkelerin karşılaştıkları finansal krizler ve 60 yaş üstü nüfusun artması kurumsal bakım hizmetlerinin niteliğini ve niceliğini değiştirmiştir. Artık, uzun dönemli bakım hizmetleri siyasi karar alıcılar ve kamu tarafından hem dışlayıcı bir mekanizma olarak görüldüğü hem de maliyeti fazla olduğu için çok da tercih edilmeyen yapılardır. Bakım evlerinde kalan yaşlıların devlete maliyetinin, evde bakım hizmeti alan yaşlılardan daha fazla olduğu düşünüldüğünde yaşlılarla ilgili daha farklı sosyal hizmet modellerinin tasarlanması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında, bakım evlerinde kalan yaşlıların sosyal izolasyona maruz kaldığı ve toplumsal statülerini kaybettikleri için yaşlılık depresyonunun görülme sıklığının daha fazla olduğu sıklıkla vurgulanan diğer noktalar (Higgs ve Gilleard, 2014: 14).

Ayrıca, bakım hizmetlerinde daha birey-odaklı ve özverili bir yaklaşım benimsenmesi halinde, en önemli yaşlılık sorunlarından biri olan ve bireysel refah ve yaşam kalitesi düzeyini doğrudan etkileyen demans hastalığının daha takip edilebilir bir hal alacağı da ileri sürülmektedir. Ancak birey odaklı bakım yaklaşımının yaşam kalitesini ya da neropsikiyatrik fonksiyonları ilerlettiğine dair ipuçları da kısıtlı düzeydedir (Higgs ve Gilleard, 2014: 16). Bu noktada yanıtlanması gereken bir soru, bu tarz müdahale stratejilerinin dördüncü yaşın toplumsal algısından kaynaklanan kırılğanlığını giderip gideremeyeceğidir. Muhtemelen, müdahale stratejilerinin pozitif sonuçlarının, dördüncü yaş algısının olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik etkileri olabilir. Ne kırılğanlığı değiştiren profesyonel girişimler ne de kırılğanlık durumunun ortadan kaldırılması dördüncü yaşın toplumsal algısını oluşturan sembolik anlatılarda bir değişikliğe yol açmaktadır.

Geç yaşam dönemiyle ilgili bu toplumsal algı ve yansımaların yanı sıra, bizzat bireyin kendisinin yaşına bağlı olarak hissettiği bazı olumlu ve olumsuz durumlar da söz konusudur. Genellikle bireysel iyi olma halinin alt unsurları olarak gösterilebilecek bu durumların başında depresyon gelmektedir. Depresyon belirtilerinin daha çok yalnız yaşayan yaşlılarda, kronik hastalığı olanlarda ve özellikle dördüncü yaş grubunda olan bireylerde görüldüğü birçok araştırmayla tespit edilmiştir. Çünkü bu en yaşlı nüfus gruplarının işlevsel kapasitelerinde belirgin gerilemeler yaşanmakta, aynı anda çok sayıda hastalık riski altına girilmekte ve bunların bir sonucu olarak yaşama daha az tutunma, mutsuz olma hali ve öznel iyi olma hali konusunda (mutluluk hissi, dış dünyaya ilgi, etrafında olup bitene karşı daha az heyecan hissetme gibi) daha olumsuz bir görüntü çizme ihtimali artmaktadır (Barnes, 2011(b): 1).

Birçok araştırma, geç yaşlılıkta öznel iyi olma halinin içinde bulunulan sosyokültürel yapı içinde şekillendiğini ortaya koymuştur. Örneğin, sosyal sermayenin oldukça güçlü ve kurulan sosyal ağlar içinde herkesin birbirine yardım etmeye hazır olduğu kırsal alanlarda yaşayan insanlar, birbirleriyle daha az yüzeysel ilişkiler kurmakta ve bu da fonksiyonel ilişki ağlarının oluşmasına katkı sağlamaktadır. Çünkü komşuların birbirlerine manevi destek olması, yalnızlık duygusunun ve depresyon belirtilerinin ortaya çıkmasını engellemektedir. Daha rekabetçi bir çevrede yaşayan insanlar ise kendi bireysel hedeflerini gerçekleştirmeye odaklanmışlardır ve bu nedenle toplumsal ağlara bağımlı değillerdir (Fastame ve Penna, 2014: 649). Dolayısıyla, bu kişilerde depresyon belirtilerinin daha belirgin olması beklenebilir.

Öznel iyi olma halinin fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal boyutları bulunmakla birlikte, bütünlük bir boyutu da bulunmaktadır (Shmotkin vd., 2013: 2). Dördüncü yaş grubunda yer alan bireylerde öznel iyi olma halinin kişisel değerlendirme sürecinin giderek zayıfladığı araştırmacılar tarafından belirtilmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri olarak fiziksel sağlık durumundaki bozuklukların öznel değerlendirme sürecini olumsuz etkilemesi gösterilmektedir.

Neugarten'in yaptığı ve daha önce bahsedilen ayrıma göre, genç yaşlılar görece iyi sağlık koşullarında bireysel bir tatmin duygusuna sahip olarak kendilerini gerçekleştirebilir ve sosyal iletişim kanalları oluşturabilirken, yaşlı yaşlılar daha çok engelli ve bağımlı olma hali üzerinden karakterize edilmektedir. Hatta dördüncü yaş kimi yazarlarca bireylerin bağımsızlığı ve kendini ifade etmesi gibi temel yapabilirliklerin azaldığı bir "kara delik" olarak yorumlanmaktadır (Shmotkin vd. 2013: 1). Yaşlıların muhakeme yeteneğindeki söz konusu gerilemeler sadece bireysel bilişsel aktivitelerin düzenlenmesi açısından değil, aynı

zamanda sosyal işlevsellik anlamında da toplumsal davranışı bozma ve sekteye uğratma potansiyeline sahiptir (Barnes, 2011(a): 1). Bu da ister istemez yaşlıları toplumsal açıdan bir çıkmaza itebilmektedir.

Genel bir saptama yapmak açısından, yaşlanmayla birlikte kaçınılmaz olarak ortaya çıkan sorunların birçoğunun ilk izlerinin erken yaşlılık döneminde görülmeye başladığı ve esas olarak olaysal hafızada, görsel canlandırmada, bilgiyi işleme hızında ve soyut anlamlandırmada gerileme şeklinde somutlaştığı anlaşılmaktadır. Ancak en erken ve şiddetli gerileme bilgileri işleme kapasitesinde meydana gelmektedir. Konuya üçüncü yaş özelinde bakılacak olursa, bu dönemdeki en yaygın ve en masraflı sorunlar kronik hastalıklardır. Bunlar yaşam tarzı tercihleriyle doğrudan ilişkili oldukları için önlenebilir, dersler çıkarılabilir ve yönetilebilir durumdadır. Bu sorunlar arasında en yaygın olarak görülenler aşırı ve hızlı kilo alımı, kas kütlesi kaybı, yaşa bağlı diyabet, kalp sorunları ve yüksek tansiyon, kanser, diş ve ağız sorunları ve beslenmeye ilişkili sorunlardır (Barnes, 2011(a): 2; Barnes, 2011(b): 1)

Üçüncü yaş döneminden itibaren görülmeye başlanan bir başka sorun da toplumun çeşitli alanlarından aktif dışlanma sorunudur. Bu açıdan bakıldığında, üçüncü yaşın kültürel ve yapısal sınırları dördüncü yaşa ilişkin yapısal sınırları da oluşturmaktadır. Daha doğrudan bir ifadeyle, üçüncü yaş döneminden dördüncü yaş dönemine geçiş, hem daha derin bir yaşlılık haline hem de sosyal olarak çok daha farklı ve genellikle daha şiddetli ve olumsuz şartlara geçişe işaret etmektedir (Baltes ve Smith, 2003: 4).

Önemle altı çizilmesi gereken bir nokta, yaşlıların her türlü eylemlerinin mutlaka üçüncü ya da dördüncü yaş kavramsallaştırması çerçevesinde incelenemeyecek oluşudur. Yani, üçüncü ve dördüncü yaş dönemleri her birey için aynı koşullarda seyretmemektedir. Bireysel olarak bakıldığında, üçüncü yaş birkaç yıl kadar sürebileceği gibi, 30 yıl veya daha fazla da devam edebilmektedir. Benzer şekilde, üçüncü yaş kavramına maddi, toplumsal ya da daha kişisel nedenlerle dahil olamama halinde, bireyler otomatik olarak dördüncü yaşa geçiş yapmamaktadırlar. Üçüncü yaşa ve onun içerdiği kültürel pratiklere ve yaşam biçimine giriş, tarihsel ve sosyoyapısal nedenlerle çeşitlilik göstermektedir.

Geç dönem yaşamına ilişkin toplumsal boyutun oluşumuna yön veren ve bireylere sosyal statü atfeden “ihtiyarlık”, “bunama” ve “fiziksel güçsüzlük” gibi modernite öncesi kavramlar, ötekileştirici bir söylem üzerinden ilerlemekte ve yaşlı bireyleri toplumdan yabancılaştırarak kırılanlıklarını arttırmaktadır. Bu kavramların yerine günümüzde özellikle de dördüncü yaşın kısıtlarına işaret etmek üzere “zayıflık” kavramı ön plana çıkmış ve genel sağlık durumu kötü olan ve ölüm ve sakatlık riskinin yüksek olduğu hastaların teşhis edilmesi için geriatri dünyasının sıklıkla kullanmaya başladığı bir kavram haline gelmiştir (Fisher, 2005: 2229).

Yaşlıların zayıflığına ilişkin tartışmaları tarihsel yapı içinde ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki, zayıflığı bireysel kırılanlığın potansiyel bir durumu olarak görürken, diğeri öznenin “toplumsal ölümü”ne vurgu yapmaktadır. İlk tanım, biyomedikal tıp, sağlık ve bakım hizmetleriyle ilgili olan düzenlemeleri ifade ederken, ikinci tanım bireyin toplumdaki yerinin ve kişisel kimliğinin çöküşünü sembolize eden soyut bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Higgs ve Gilleard, 2014: 10). Zayıf olarak nitelendirilme süreci, aslında yaşlıların kendilerini tanımlamasından çok, üçüncü şahısların söylemlerinin baskınlığından kaynaklanmaktadır.

Zayıflık nitelemesinin yaşlanma olgusuyla ilişkilendirilmesi durumu, ne kültürel sembollerle ne de sosyal statüyle açıklanabilmektedir. Zayıflık, muhtemel yüksek riskin etkileriyle şekillenmektedir. Bu riskler fiziksel yetersizliklerin yanı sıra, daha toplumsal bir boyut kazanarak, vatandaşlıktan veya medeni olmaktan uzaklaşmakla da ifade edilmektedir. Dolayısıyla, zayıflık sadece belirli bir sosyal ya da medikal durumdan acı çekme hali değil, aynı zamanda gerçek yaşlılığın toplumsal bakış açısıyla değerlendirilmesinden de oluşmaktadır. Bu yüzden zayıf insanlar üçüncü şahıslar tarafından sürekli risk grubunda olan insanlar olarak değerlendirilmektedir (Higgs ve Gilleard, 2014: 15).

Öte yandan, yaşlanma sadece fiziksel, psikolojik ve toplumsal sorun anlamına gelmemektedir. Tam tersine, yaşlanmayla birlikte ve ona bağlı olarak çok sayıda olumlu gelişme de yaşanmakta ve bunlar esas olarak üçüncü yaş olarak adlandırılan döneme denk gelmektedir. Hatta üçüncü yaş dönemi kimi yazarlar tarafından yetişkinliğin “altın yılları” olarak adlandırılmaktadır. Çünkü bu dönemde insanlar örneğin kariyer ve aile yetiştirme konularında öncesine göre çok daha az sorumluluk sahibidir ve eğer bu döneme yeterli bir finansal kaynakla ve iyi bir fiziksel ve psikolojik sağlık düzeyiyle girilmişse, bireyin kendini gerçekleştirmesi, amaçlı ve bilinçli sosyalleşmesi ve kendini tamamlaması daha kolay mümkün olmaktadır.

Üçüncü yaşla ilişkilendirilen diğer olumlu değişiklikler arasında nispeten daha ileri toplumsal katılım düzeyi, bilgi birikimi ve uzmanlık ve günlük yaşama uyumlu esneklik en başta sayılabilecek olanlardır. Ayrıca, üçüncü yaş döneminde çok çaba gerektiren ve çok fazla kaynak tüketen bilişsel işleme süreçlerinde bir azalma da görülmektedir. Yani, örneğin iş yaşamı gibi zorunluluklar ve sorumluluklar üzerine kafa yormaktan ve kaynak tüketmekten, sadece kendi keyfi ve tercihleri için bir yaşam sürme haline doğru bir geçiş yaşanmaktadır (Barnes, 2011(b): 1).

Psikolojik açıdan bakıldığında da yaşam kalitesinde ve refah düzeyinde belli iyileşmelerin yaşanmasının mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, yaşlılıkla beraber bireylerde kendi öz kimliğini gerçek anlamda keşfetme, kendine güven, öznel iyilik hali gibi bazı olumlu etkiler görülebilmektedir. Kendini olduğu gibi kabul etme, bireysel hedeflere ulaşma, kişisel gelişim, diğerleriyle pozitif ilişkiler kurma, bağımsızlık ve anlamlı bir hayat psikolojik olarak iyi olma halini anlatan kavramlar arasındadır (Fastame ve Penna, 2014: 648). Tüm bunlar birey için son derece önemlidir ve bunlar sayesinde birey hala önemli olduğu hissine sahip olabilir. Bunun bir sonucu olarak da yaşam tatmini ve mutluluk düzeyi ile duygusal iyilik hali üçüncü yaş döneminde daha önceki herhangi bir yaş dönemine kıyasla çok daha yüksek olabilir (Barnes, 2011(b): 2).

Kısaca özetlemek gerekirse, bireyin başarılı ve üretken yaşlanması sadece bireyin kendisine bağlı bir durum değildir. Çünkü yaşlılık hem olumlu hem de olumsuz etkiler yapma potansiyeline sahiptir ve bunlardan hangisinin ağır basacağı hem bireyin kendi karakter ve psikolojik özelliklerine hem de toplumsal algılamalara ve yaşlılara bakış açısına göre değişmekte ve şekillenmektedir. Dolayısıyla, yaşlılık döneminin seyri hakkında karar verirken, sadece bireyin kendisine bakmak yeterli olmayacaktır.

Sonuç

Başarılı ve üretken yaşlanma, güncel yaşlılık bilimi teori ve pratiğinin en önemli konuları arasında yer almaktadır. Endüstri toplumlarında yaşam süreleri uzadıkça, yetişkinlerde kronik hastalık ve sakatlıkların yayılımı da artmıştır. Aktivitelerin ve ilgilerin yeniden düzenlenmesi ve artırılması, bu kronik hastalık ve sakatlıklardan kaynaklanan

işlevsel veya toplumsal sınırlılıkların azaltılmasında etkilidir. Yaşlılık bilimi yazınına göre, genellikle 75 yaş üstü bireyler dördüncü yaş grubunda yer almakta ve bu bireyler kendilerinden daha genç yaş grubunda yer alan bireylerle kıyaslandığında daha sınırlı fiziksel aktivitelerde bulunmaktadır. Aktivite ve üretkenliğin azaldığı dördüncü yaş grubunda yer alan bireylerde artan fiziksel ve sosyal kısıtlılıklara paralel olarak depresyon belirtilerinin de artma olasılığı yüksektir.

Ancak yine de dördüncü yaş grubunun öznel iyi olma halinin dinamiklerinin hala kesin olarak keşfedilmemiş olduğunu belirtmek isabetli olacaktır. Bireylerin sağlıklarında meydana gelen kritik sorunlar ve ölüme yaklaşma durumu gibi sebeplerle, dördüncü yaştaki bireyler kendi adaptasyonlarına hizmet eden bütünsel bir kişisel değerlendirme yapma noktasında sıkıntılar yaşamaktadırlar.

Buna karşılık, genellikle 65 yaşından itibaren başladığı kabul edilen üçüncü yaş emeklilik döneminin başlangıcı olmakla birlikte, bu yaş grubundaki bireylerin üretkenliklerinin devam ettiği bir dönemdir. Dolayısıyla, fiziksel ve bilişsel aktiviteler dördüncü yaş grubunda yer alan bireyler kadar sınırlanmamıştır. Ancak hangi yaş grubu ele alınırsa alınsın, asıl önemli olan konu bireylerin yaşamlarında meydana gelen fiziksel ve bilişsel dönüşümleri nasıl anlamlandırdıklarıdır. Bireylerin iyi olma hallerinin değerlendirilmesi, yaşlılara hizmet sunan kurumların sosyal politika tedbirlerini şekillendirmelerine yardımcı olacağı için aynı zamanda son derece işlevsel bir araştırma konusu olarak da kabul edilebilir.

Her ne kadar başlangıç ve bitiş yaşlarından bahsedilebiliyor olsa da aslında üçüncü yaşın ve dördüncü yaşın ne zaman başlayıp ne zaman sona erdiğine ilişkin kesin saptamalar yapmak mümkün değildir. Çünkü bu sınırı etkileyecek çok sayıda değişken bulunmaktadır ve bunlar kişinin karakterine, sağlık düzeyine, toplum yapısına, kültüre, gelişmişlik düzeyine ve hatta zamana göre değişmektedir. Bu nedenle, yaşa bağlı başlangıç ve bitiş sınırları belirlemek yerine, üçüncü ve dördüncü yaşın temel özelliklerini belirlemek ve her birey ve toplum için bir sınır çizmek daha isabetli olacaktır.

Benzer bir sıkıntı, toplumun dördüncü yaş grubundaki yaşlıları algılama biçiminde de yaşanmaktadır. Bu bireyler yaşamlarının önceki bölümlerinde topluma sundukları katkıları ve üretkenlikleri göz ardı edilerek, dördüncü yaş çağına geldiklerinde sadece topluma maddi ve manevi yük teşkil eden pasif bireyler olarak algılanabilmektedirler. Dolayısıyla, hem bu algıyı kırabilmek hem de yaşlı bireylerin bizzat kendilerinin yaşamlarına anlam katmak ve onu daha yaşanır kılmak adına, özellikle de dördüncü yaş grubunun fiziksel ve psikolojik durumlarının elverdiği ölçüde aktifleştirilmesi ve yaratıcı kapasitelerinin hala işlevsel tutulması öncelikli sosyal politika tedbirleri arasında kendisine yer bulmalıdır.

Bu konuda en büyük görev, kamuya ve kurumlarına düşmektedir. Bakım evleri önceki dönemlerde karşılaştığı ön yargılardan ve ayıp temelli nitelemelerden sıyrılıp, yaşlıların insana yaraşır ve mümkün olduğunca etrafına bağımlı olmadan yaşam sürmeleri için güçlendirildikleri merkezler olarak düzenlenmelidir. Bu noktada alınacak sosyal politika tedbirleri, son derece hayati bir önem taşımaktadır. Aile, akrabalık, komşuluk gibi enformel ilişkiler çerçevesinde kurulan bakım hizmetleri, yaşlılar için sevdikleriyle ve yakınlarıyla daha fazla vakit geçirmeye imkan verdiği için özellikle de psikolojik olarak daha faydalı gibi görünse de aslında günümüzün gelişmiş post-endüstriyel toplumlarında olması gereken

etkin işleyen bir kurumsallaşmanın sağlanmasıdır. Ancak bu sayede hem psikolojik hem fiziksel hem de bilişsel üretkenlik, yaratıcılık ve aktiflik aynı anda sağlanabilecektir.

Kaynakça

- Baltes, Paul B. ve Jacqui Smith (2003) *New Frontiers in the Future of Aging: From Successful Aging of the Young Old to the Dilemmas of the Fourth Age*, **Gerontology**, 49(2), 123-135.
- Barnes, Stephen F. (2011) *Fourth Age – The Final Years of Adulthood*, <http://calbooming.sdsu.edu/documents/TheFourthAge.pdf>, Erişim: 20/07/2016.
- Barnes, Stephen F. (2011) *Third Age – The Golden Years of Adulthood*, <http://calbooming.sdsu.edu/documents/TheThirdAge.pdf>, Erişim: 20/07/2016.
- Adams, Kathryn B.; Amy R. Roberts ve Cole, Mrylin B. (2010) **Changes in Activity and Interest in the Third and Fourth Age: Associations with Health, Functioning and Depressive Symptoms**, Cleveland, USA: Mandel School of Applied Social Sciences, Case Western Reserve University.
- Burgess, Ernest (1960) *Aging in Western Culture, Aging in Western Societies*, (Editör: E. Burgess), Chicago, IL: University of Chicago Press, 3–28.
- Estes, Carroll; Simon Biggs ve Chris Phillipson (2003) **Social Theory, Social Policy and Ageing: A Critical Introduction**, London, England: Sage.
- Fastame, Maria C. ve Maria P. Penna (2014) *Psychological Well-Being and Metacognition in the Fourth Age: An Explorative Study in an Italian Oldest Old Sample*, **Aging and Mental Health**, 648-652.
- Fennell, Graham, Chris Phillipson ve Helen Evers (1988) **The Sociology of Old Age**, Milton Keynes, England: Open University Press.
- Finch, Caleb E. (1996) *Biological Bases for Plasticity during Aging of Individual Life Histories, The Life-Span Development of Individuals: Behavioral, Neurobiological and Psychosocial Perspective*, (Editör: Magnusson D.), Cambridge, UK: Cambridge University Press, 488-511.
- Fisher, Alfred L. (2005) *Just What Defines Frailty?*, **Journal of the American Geriatrics Society**, 53(12), 2229–2230.
- Higgs, Paul ve Chris Gilleard (2014) *Frailty, Abjection and the “othering” of the Fourth Age*, **Health Sociology Review**, 10-19.
- Hyer, Lee, Catherine A. Yeager ve Ciera V. Scott (2011) **Late-Life Psychotherapy: Challenges and Opportunities to Enhance Well-Being in Oldest Old**, USA: Cambridge University Press.
- Kannisto Väinö (1996) *The Advancing Frontier of Survival: Life Tables for Old Age*, **Odense Monographs on Population Aging**, Vol. 3. Odense: Odense University Press.
- Kitwood, Tom (1997) **Dementia Reconsidered: The Person Comes First**, Buckingham, England: Open University Press.
- Lakdawalla, Darius ve Tomas Philipson (1999) *Aging and the Growth of Long-Term Care*, **NBER Working Paper 6980**, Chicago, IL: NBER.
- Laslett Peter A. (1991) **Fresh Map of Life: the Emergence of the Third Age**, Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Luppa, Melanie, Tobias Luck, Siegfried WeyererHans H. König, Elmar Brahler ve Steffi Riedel-Heller (2010) *Prediction of Institutionalization in the Elderly: A Systematic Review*, **Age and Ageing**, 39(1), 31–38.
- Mahncke, Henry W.; Bonnie B. Connor, Jed Appelman, Omar N. Ahsanuddin, Joseph L. Hardy, Richard A. Wood vd. (2006) *Memory Enhancement in Healthy Older Adults Using A Brain Plasticity-Based Training Program: A Randomized, Controlled Study*, **Proceedings of the National Academy of Sciences, USA**, 103 (33), 12523-12528.
- Manton Kenneth G. (2001) *Aging and Health in Old Age*, **International Encyclopaedia of the Social and Behavioral Sciences**, (Editörler: Smelser NJ ve Baltes PB), Oxford: Elsevier Science, 2001, Vol. 1:304-310.
- Neugarten Bernice L. (1974) *Age Groups in American Society and the Rise of the Young-Old*, **Annals of the American Academy of Politics and Social Sciences**, 9:187-198.
- Olshansky S. Jay; Bruce A. Carnes ve Aline Désesquelles (2001) *Prospects for Longevity*, **Science**, 291:1491-1492.
- Pifer, Alan ve Lydia Bronte (1986) **Our Aging Society: Paradox and Promise**, New York: W. W. Norton.
- Poon, Leonard W. ve Jiska Cohen-Mansfield (2011) **Understanding Well-Being in the Oldest Old**, USA: Cambridge University Press.
- Rowe, John W. ve Robert Kahn (1987) *Human Aging: Usual and Successful*, **Science**, 237(4811), 143–149.
- Shmotkin, Dov, Amit Shrir, Nitza Eyal, Tzivia Blumstein ve Aviva Shorek (2013) *The Prediction of Subjective Wellness among the Old-Old: Implications for the "Fourth Age" Conception*, **Journals of Gerontology**, 1-11.
- Smith, Jacqui (2000) *The Fourth Age: A Period of Psychological Mortality?*, **Max Planck Forum**.
- Stathi, Afroditi ve Piers Simey (2007) *Quality of Life in the Fourth Age: Exercise Experiences of Nursing Home Residents*, **Journal of Aging and Physical Activity**, 272-286.
- Suzman, Richard M.; David P. Willis ve Kenneth G. Manton (1992) **The Oldest Old**, New York: Oxford University Press.
- Vaupel James W, James R Carey, Kaare Christensen vd. (1998) *Biodemographic Trajectories of Longevity*, **Science**, 280(5365):855-60.
- Victor, Christina, Sasha Scambler, John Bond ve Ann Bowling (2000) *Being Alone in Later Life: Loneliness, Social Isolation and Living Alone*, **Reviews in Clinical Gerontology**, 10(4), 407–417.
- Weiss, Robert ve Scott Bass (2002) **Challenges of the Third Age: Meaning and Purpose in Later Life**, New York, NY: Oxford University Press.
- Yaşlılık Rehberi (2016) [<http://www.yaslilikrehberi.org/haberler/3-ya%C5%9F-ueniversitesi.aspx>] (05/12/2016)